

Nagyon kiábrándító lesz, amit mondok. Gyerekkoromban elképzeltem a mennyországot. Hangversenyteremnek képzeltem el, aztán a börtönben rájöttem, hogy pocsékul állok zenei műveltség dolgában: Kodály, Bartók és jóéccakát. És elhatároztam, hogy pótolom, ha kikerülök. Elmentem a szüleimmel az operába, és elaludtam a második felvonás elején. Én a mennyországot csak úgy tudom elképzelni, hogy majd Arany Jánossal nyugodtan elbeszélgethetek a magyar verstan problémáiról, és a Jóistent megkérdezhetem, hogy igazolni lehet-e Dosztojevszkij Nagy Inkvizítort, aki azt állítja, hogy Jézusnak kár idejönnie, mert amit ő akar, az úgysem lehetséges.

De ugye te komolyan gondoltad, hogy az Isten országa lehetséges? Mert én ilyesmiket szoktam gondolni. És eszembe jut az a történet, hogy két katolikus pap, két jó barát, megegyeznek abban, hogy amelyik hamarabb meghal, az a halálát követő éjszakán megjelenik a másikkal, és elmondja a tapasztalatait. Csakugyan így is történik, és az élő meg a halott pap latinul beszélgetnek. Quid est in moralibus? – kérdi az élő, azaz hogy mi van az erkölcsstani kérdéssel? Aliter, aliter – feleli a halott, azaz másképpen, másképpen van. Et in dogmaticibus? Totaliter aliter! Aliter! És mi a helyzet a dogmatikai kérdésekkel? Az is egészen másképp van. Ezzel kapcsolatban egyébként van egy személyes élményem is. Én nagyon ritkán szoktam álmodni. Pár esztendővel ezelőtt eltemettem a Bokor nemzedékének egy abszolút kiemelkedő tagját. Úgy hívták, hogy Andi. Jelen pillanatban az ő 39 éves lánya, hét gyermek anyja, a Bokor egyik vezetője. Az Andival '49-ben egy lelkigyakorlaton találkoztam, akkoriban még nyolc napig tartott egy lelkigyakorlat. Hatvan katolikus leányzót összegyűjtöttem az egész országból, az apácarendek iskoláinak színe-javát. Az Andit nagyon szerettem, és övele álmodtam. Tudtam álomban is, hogy meghalt (hiszen én temettem), és amikor átöleltem, éreztem rajta a hullahideget. Andikám, mi van? – kérdelem tőle, ő pedig azt feleli: Te Gyuri, én semmit sem tudok. Most ha ezeket mind összerakom, akkor ez ugyan nem illik egy paphoz, azt kell gondolnom: hogy ott mi van, azt majd megtudom akkor, amikor ott leszek, és amíg itt vagyok, addig dolgozom, ahogy csak erőmből telik.

Régen, ha a munka kedvéért elhanyagoltam az imádságot, akkor rossz volt a lelkiismeretem. Ebben azonban sok változás történt. A század első felének katolikus papjaiból, nem az esze, hanem egyéb tulajdonságai alapján, Kerkai Jenőt tartom a legtöbbről, vagy legalábbis egyike azoknak, akiket a legtöbbről tartok. Amikor ő azt a bizonyos Barankovics-párti mozdulást szervezte '46-ban, lejött Debrecenbe, és bejött az én szobámba, 11-ig dumálunk, akkor én veszem elő a breviáriumot, ő meg azt mondja, ide figyelj, pakold el a fenébe, és menj, feküdj le aludni. Nem lettem imádságos pap, ahogy meg van írva a Nagykönyvben, de nincsen rossz lelkiismeretem, és nem hiszem, hogy nekem 12-kor azt kellett volna mondanom az Iványi Gábornak, hogy bocsáss meg, nekem most el kell imádkoznom a nőnát. Azért mondtam neked, hogy én azalatt a hat hét

alatt voltam a legszentebb, amit magánzárkában töltöttem, mert ott mindent úgy csináltam, ahogy az egy jó katolikus szerzetes pap számára elő van írva. De ki a büdös fene produkálja nékem itt kinn azt a magánzárkát, ahol még egy könyv sincsen, hogy elterelje a figyelmemet? Csak azt tudom, hogyha ilyen emberekkel beszélhetek, mint például te, akkor olyan jól érzem magam, mint hal a vízben. És nem hiszem, hogy a Jóisten abban lelné örömét, hogy én azt csinálom, amit muszáj volt csinálni.

A katolikus papságra ez a breviáriummondás a jellemző. Nem tudom, melyik börtönben jutottunk el odáig, hogy egyszer csak kaptunk egy breviáriumot Mint a kiéhezett vadállatok vetettük magunkat rá, de három nap múlva ugyanolyan unalmas lett, mint amilyen mindig is volt. Hivatalos megjelölése: onus diei, a nap terhe. Volt egy bűbajos rendtársam, most ő a provinciánknak a nesztorja, a Kis János, parasztgyerek volt, és bűbajos dolgokat tudott mondani: azt mondja, te, amióta pap lettem, nem imádkozom. Hogyhogy, Jánoskám? – Hát úgy, hogy én reggel hajnalok hajnalán fölkelek, hogy még iskola előtt misézni tudjak. Délelőtt az iskolában vagyok, megebédelek, utána nekem pihenni kell, hogy délután használható legyek. Akkor beülök három órakor a fotóbjébe, fél öt van, mire elmondom a breviáriumot, utána javítom a dolgozatokat. Ha azt kérdeznéd, hogy milyen halált kívánok, olyat, mint Prohászkaé volt, hogy egyszer dumálás közben összeessem. Amikor A Bokor lelkisége című könyvem írtam, lefordítottam egy XII. századi nagy francia misztikusnak, Vilmos apátúrának a lelki könyvét. Az derült ki belőle, hogy ez az ember teljesen lecsupaszította az életét, és valóságos magánzárkát teremtett önmagának. Hogy elérje az Istent. Kínlódott, de nem ért el vele semmit sem. Nem ez a módja, hogy nekem Isten-tapasztalásom legyen. Vannak olyanok, akik hangokat hallanak. Tisztelem őket, de szerintem az úgynevezett „normális” ember süket erre. Csak egy kis százalék az, amelyiknek erre antennája van. Nekem nincs. Nekem arra a jézusi szóra van antennám, amelyben én az emberiség összes problémájának a megoldását vélem fölfedezni. Erre van antennám. Azt hiszem, hogy ha odaátra kerülök, akkor sem fogok a fejemre esni, hanem a talpamra, de nem spekulálok róla, mert nekem is van naptáram, és az a naptár sem üres...

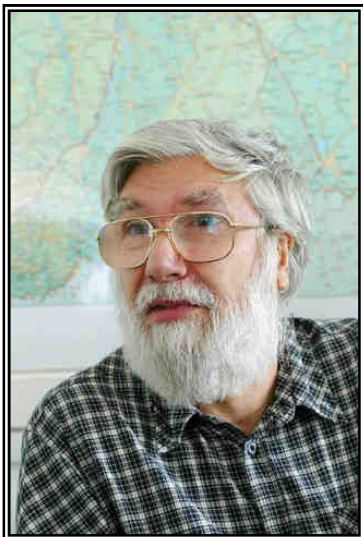
Bocsáss meg, tényleg nem akarok visszaélni az időddel...

Isten áldja meg ezt a Beszélő folyóiratot, mert soha a büdös életben Iványi Gáborral ennyit nem beszélgettem.

BALLA ISTVÁN

KAMARÁS: AZ EGYHÁZAK IS FÉLNEK AZ ISKOLAI HITTANTÓL

Az erkölcsstantól nem kell félni, s bár szerencsétlen az elnevezése, már másfél évtizede jelen van az oktatásban, igaz az előző Orbán-éra alatt eljelentéktelenítették – állítja Kamarás István vallásszociológus, aki szerint különösebb ok nem volt a korábbi egyházügyi törvény megváltoztatására, ráadásul az új jogszabály végül závaros és több szempontból méltatlan lett.

Mennyire mondható vallásos országnak Magyarország?

Amerika felnőtt lakosságának 80, Európának – nagy szóródással – átlagosan 60 százaléka mondja magát vallásosnak. Van olyan ország, elsősorban Lengyelország, de Horvátország és Románia is, ahol a lakoságnak nagy (80-90) százaléka valamilyen módon vallásos. Az

északi országok, valamint Németország keleti része és Csehország mondható a leginkább elvilágiasodottnak. Magyarország a mutatók alapján kicsit Európa átlaga alatt van. Elég gyorsan változhat azonban a kép, akár egy évtizeden belül „ide-oda lenghet az inga”, van ugyanis visszavallásosodási tendencia is.

Van olyan adat, hogy a magyarok hány százaléka gyakorolja rendszeresen a vallását?

Nálunk a felnőtt lakosság 60-65 százaléka mondja magát valamilyen módon vallásosnak, de csak egynegyedük (16-18 százalék) egyháziasan, gyakorlóan vallásos. A többiek „a maguk módján”: van, aki lazán kapcsolatot tart az egyházzal, megkeresztelteti a gyermekét, pap előtt köt házasságot, eltemetteti a halottait, nagyobb ünnepen talán templomba is megy, de van, aki távol tartja magát egyháztól, és barkácsol magának egy vallást. A nem vallásosok is különbözőek: vannak az ateisták, de van, aki azt mondja, nem vagyok vallásos, de hiszek Istenben, vagy hiszek valamilyen természetfelettiben. 25-30 évvel ezelőtt Magyarországon leginkább a falusiakra, idősekre, nőkre, képzetlenekre volt jellemző a vallásosság, ez mára egyre inkább átrétegződik. Napjainkban egyre inkább az urbánus, fiatal és képzett emberek vallják magukat vallásosnak.

Ez az új tendencia a nagy, hagyományos egyházak híveire jellemző vagy inkább a mostanában szaporodó ezoterikus közösségekre, szektajellegű gyülekezetre?

Hibás az az általános vélekedés, hogy elárasztják az országot a szekták, a new age-jelenségek, a kvázi vallások. Ezek híveinek a száma nem lehet több 1-2 százaléknál. A hatásuk persze lehet nagyobb. Van jó néhány olyan gyakorló keresztény is, aki eljár, mondjuk, az ezoterikus tanok egyházának előadására is vagy az ősmagyarkodó, sámánkodó csoportokba. Ilyen újpogány vallási közösségből egyébként mintegy fél tucat működik, összesen talán tízezres táborral. A szimpatizánsok köre viszont még nagyobb. Ráadásul ez az újpogánymozgalom erősen összefonódik jobboldali politikai erőkkel is.

Nemrég a katolikus egyház kiadott egy közleményt, amiben elhatárolódott az újpogány nézetektől.

Igen, korrekt szöveg volt, mindössze egy hiányossággal: nem szólt arról, hogy miért rokonszenveznek ezekkel a nézetekkel vajon a keresztény hívők, milyen igényt elégítenek ki az újpogány körök, amit a keresztény vallási élet nem képes teljességgel. Több ilyen ősmagyarkodó vallás hirdeti, hogy Jézus magyar volt meg hogy a sumérokkal vagyunk rokonságban, vagy hogy az apostolok elkeveredtek és találkoztak a magyarok őseivel stb. Ezeknek természetesen semmilyen vallástörténeti alapjuk nincs. Nagyobb baj, hogy a tanítások erősen zsidóellenesek, mellesleg egyben keresztényellenesek is. Azt mondják például, hogy a keresztények elégették a 2. században Krisztus nem zsidó apostolainak az írásait. Egy normális egyház joggal tiltakozik ilyen elképzelések ellen.

Mennyire része a vallásosság a politikai és nemzeti identitásnak? Mennyire keveredik Magyarországon a vallás és a politika?

Nyilván a mindenkori politika megpróbálja magát legitimálni, támogattatni a vallásokkal, egyházakkal. Ebben nincs semmi szörnyűség. Európára erősen hatott a zsidó-keresztény kultúra. Még a marxizmus sem más, mint a zsidó-keresztény gondolat egyfajta szekularizált változata. A kereszténység nemcsak a kereszténydemokrata gondolkodást hatja át, de a liberális és a szociáldemokrata elképzeléseket is. A vallások még ma is sokat segíthetnek a társadalom összetartásában. Ezt a hatást el lehet persze téríteni különböző irányokba: lehet különböző módon korlátozni, piszkálni az egyházakat, vagy lehet olyanfajta támogatást adni nekik, amiért viszonttámogatást várnak el, és végül lehet keresztény kurzusban gondolkodni. Mindezekre voltak az elmúlt 20 évben jelek.

"Leginkább a kedvezmények miatt érdemes egyházi státuszt kapni"

Nemrég módosította a parlament az egyházügyi törvényt. Ennek szükségessége – a kormány szerint – az volt, hogy véget kell vetni a bizniszegyházak túlbujánzásának. Mennyire volt ez jellemző Magyarországra?

Alig. A szegedi vallástudományi tanszék már 10 éve foglalkozik azzal, hogy számba vegye a Magyarországon bejegyzett egyházi szervezeteket, csoportokat. Nem több mint néhány tucatnyi bizniszegyház működhetett, amelyeknek egy része önmagától is megszűnt. Tény, hogy a túl liberális (a világon az egyik legliberálisabb) szabályozás lehetőséget teremtett ezek létrehozására. De ezt lehetett volna hatóságilag is ellenőrizni. Az új egyházügyi törvényvel az a fő probléma, hogy nem egyértelmű az az elv, mi alapján válhat egy vallási közösség ezentúl egyházzá. Először még azt tervezték, hogy ehhez minimum 20 éves múlt és megfelelő méretű tagság kell. Végül a törvényhozók ezt elvetették, kapkodtak, az utolsó pillanatban módosítottak a jogszabályon. Olyan szerencsétlen elszólások hangzottak el, hogy kegyből válhat egy csoport egyházzá. Összemasza-

tolódott az eredetileg pedig nagyon is védhető elv. Az viszont végképp nem védhető, hogy a mindenkori politika, a parlament döntsön arról, hogy egy közösség egyház vagy nem. Ilyen nincs sehol Európában. És azt se felejtjük el, hogy a korábbi egyházügyi törvénnyel kapcsolatban nem is volt igazán komoly kifogása a történelmi egyházaknak sem. A törvény első változata után a katolikus egyház kiadott egy nyilatkozatot, amelyben azt írta, hogy nincs különösebb ok a törvény megváltoztatására, és sérelmezte, hogy nem egyeztettek velük. Óvatosan néhány protestáns egyház is jelezte az egyeztetés hiányát, legerőteljesebben az evangélikusok. Most kínos helyzetbe kerültek azok az egyházak is, akik bekerültek és azok is akik, bár több paraméterben jobbabbak voltak egyes bekerült egyházaknál, de mégsem kerültek be.

Mitől jó üzlet az egyházalapítás? Mitől biznisszegyház egy szervezet?

Leginkább a kedvezmények miatt érdemes egyházi státuszt kapni. Például, ha egy szervezet fenntart egy szociális otthont, az karitatív tevékenység. Ha ezt egy magát egyháznak kikiáltó szervezet tartja fenn, reggel, délben, este megimádkoztatja a lakókat, és kitesznek egy keresztet, akkor komoly adókedvezményeket kap a fenntartó. És persze az egyházak jogosultak arra, hogy aki akarja, a személyi jövedelemadójának 1 százalékát felajánlja számukra. Az új törvénnyel az állam egyébként biztos megspórolt némi pénzt, de nem hinném, hogy nagy összegről volna szó. A jelenlegi törvénnyel az erkölcsi veszteség jóval nagyobb.

"Számos helyen politikai nyomásra választották a hittant a családok"

A köznevelési törvénybe és Nemzeti alaptantervbe kötelezően választható tananyagként bekerült az erkölcsstan vagy a hittan. Ez azonban nem teljesen új, hiszen már 1995-ben is volt egy a mostani erkölcsstanhoz hasonló tárgy, az emberismeret, valamint minden iskola megszervezhette délutánonként a hittant is. Mi ebben az új? Kell-e ettől félni?

Európa országainak majdnem kétharmadában kötelezően választható óra az iskolákban az erkölcsstan és hittan, vagy pedig az vallásismeret és a hittan, így ez csak Magyarországon újdonság. A kilencvenes évek közepén – megjegyzem a szocialista-liberális kormány idején – dolgoztuk ki az ember- és erkölcsismeret tárgyat. Ez hungarikumnak tekinthető, mert kombináltuk az embertudományokat az etikával, s ez azóta sincsen sehol máshol pontosan így. És ez nagyon jól működött, remek tantervek, tanmenetek, tankönyvek és más taneszközök készültek. Soha nem emelt kifogást ez ellen egyetlen egyház sem. Nemrég megkérdeztem száznál több prominens keresztényt – felerészben klerikusokat, köztük nyolc püspököt –, hogy szerencsésnek tartják-e az erkölcsstan/hittan választási kényszert. 70 százalékban azt mondták, hogy nem. A válaszolók 65 százaléka azt mondta, hogy a hittannak a legmegfelelőbb helye a

gyülekezetben lenne, és csak 50 százalék, hogy az iskolában vagy ott is. Itt nem arról van szó, hogy a szülőnek ne lenne joga iskolai hittant kérni. Nyugaton is úgy van, hogy ha akár egy-két gyerek kéri, meg kell szervezni. De nem órarendi keretben! Nem volt egyeztetés erről tehát még a prominens egyházakkal sem.

A hittan- vagy erkölcsstanválasztást két oldalról is bírálják. Egyrészt, hogy maga a választás a család egy nyílt – őszinte vagy esetleg valamilyen megfelelésnek szóló – színvallása a vallásosságáról. Másrészt, hogy akik a hittant választják, kimaradnak valamiből, konkrétan az emberismereti tartalmakból. Ön szerint ezek valós veszélyek?

Az első kérdéssel a nyugati demokráciákban semmi gond nincs. Tolerálják egymást az emberek, mindenféle következmény nélkül lehet tudni, ki választotta a hittant, ki nem, de ez ott nem téma. Ezt nálunk sem tartom különösebb problémának. Persze, ha a demokrácia korlátozódik, még jobban elmegy autoriter irányba, akkor lehetnek visszaélések ebben a tekintetben. Az ottani kutatók szerint Szlovákiában – főleg a kistelepüléseken – például számos helyen politikai nyomásra választották a hittant a családok. Magyarországon az egyházak egyrészt örülnek az iskolai hittan lehetőségének, mert missziós lehetőséget látnak benne, de ugyanakkor szoronganak is, hogy mi lesz a gyülekezeti hittannal, ha beviszik azt az iskolába. Az iskolai hittan ugyanis nem biztos, hogy bevezeti az embereket a vallási közösségbe. És valóban, azt is sokan megfogalmazzák – egyházak és mások is –, hogy jó lenne, ha az emberismeret témáit is „megkapnák” a hittanos gyerekek is.

"Tény, hogy vannak még bizonytalanságok, nyitott kérdések"

Hogy képzeljük el egy erkölcsstanórát?

Az erkölcsstan elnevezés nagyon szerencsétlen, inkább ember- és erkölcsstannak kellene hívni, mert így sokan félreértik, és egyházi előrenyomulást, fufangot képzelnek mögé. Ez a tárgy 1995-ben került a NAT-ba, és az első három-négy évben sikertörténet volt. Aztán az első Orbán-kormány alatt a tantárgy óraszámára csökkent, hetedikben összevonható volt más tárggyakkal, ennek következtében el is sorvadt. Sőt, sok iskolában – persze törvénytelen módon – nem is tanították, csak beírták a bizonyítványba. Ezt a helyzetet a következő két kormány sem állította helyre. Most az óraszám az általános iskolában végre jelentősen megemelkedik, a tartalma, bár nem mindig a legszerencsésebb megfogalmazásban, de hasonlít a másfél évtizede kidolgozott emberismeretéhez. (Megjegyzem, minket, az eredeti tárgy kidolgozóit nem vontak be annak „felélesztésébe”.) Hogy a kérdésére válaszoljak: a tárgy arról szól, hogy kicsoda, micsoda az ember, mint biológiai, pszichikus, társadalmi és erkölcsi lény. Én magam nemcsak az egyetemen, hanem általános- és középiskolában is tanítottam a tárgyat. Volt például, hogy hetedikeseink, nyolcadikosok körében feltettem a kérdést: mi lenne, ha az ablak felőli padosorból a Jakabost egy csipesszel ki lehetne csipenteni a világmindenségéből? Először elég nagy csönd lett. Jakabost nem nagyon szerették a társak, mert miatta sok-